

Akhlaq-i zīstī

i.e., Bioethics Journal

2023; 13(38): e21

The Bioethics and Health
Law InstituteMedical Ethics and Law
Research CenterInternational Association
of Islamic Bioethics

Evaluating the Socio-Cultural Effects of Facilitation Offices in the Marginal Neighborhoods of Tabriz (Case Study: Malazinal Neighborhood Facilitation Office)

Asghar Izadi Jeiran¹, Mohammad Bagher Alizadeh Aghdam², Fataneh Hajilou¹, Badr Shokoohi Ashan^{3*}

1. Department of Social Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran.

2. Department of Sociology, Tabriz University, Tabriz, Iran.

3. Department of Economic Sociology and Development, Tabriz University, Aras International Campus, Tabriz, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The present study was conducted with the aim of evaluating the social effects of the development measures of the Local Development and Facilitation Office in the marginalized neighborhood of Malazinal in the metropolis of Tabriz using the 9-stage model of Rabble J.Barge which is considered as the first experience of its kind at the national level. In conducting the present research, the researcher has sought to find out what consequences the set of development measures of the Malazinal Local Development and Facilitation Office of Tabriz metropolis had in the process of achieving social development in the target neighborhood.

Methods: The social impact assessment mechanism in this research is included the data obtained from the documents and reports of the facilitation office, semi-structured individual and group interviews with 27 experts, relevant specialists, residents of the neighborhood, as well as the researcher's field observations of projects and plans done in different departments. The type of study was applied-developmental in terms of purpose and the type of method was qualitative.

Ethical Considerations: In the current research, all the ethical principles of the research, including trustworthiness, honesty and the principles of text writing, have been fully observed.

Results: The findings of this research show that, despite the ethnic attitudes governing the environment of the target neighborhood, which acts as an inhibiting factor, the actions of the facilitation office have been able to help the residents of the neighborhood in the community under study. Decision-making in the form of circles and meetings of the Facilitation Office has contributed in various ways and this strategy has played an important role in the advancement of projects.

Conclusion: All of these measures have been effective on the economic, social and cultural empowerment of the residents of local communities and by promoting social capital through individual and institutional trust building, increasing social solidarity and facilitating social relations and social participation, the path to social development has been made smoother.

Keywords: Social Impact Assessment; Social Facilitation; Social Development; Malazinal Neighborhood; Social Participation

Corresponding Author: Badr Shokoohi Ashan; **Email:** shokoohi0531@gmail.com

Received: March 11, 2023; **Accepted:** April 04, 2023; **Published Online:** January 15, 2024

Please cite this article as:

Izadi Jeiran A, Alizadeh Aghdam MB, Hajilou F, Shokoohi Ashan B. Evaluating the Socio-Cultural Effects of Facilitation Offices in the Marginal Neighborhoods of Tabriz (Case Study: Malazinal Neighborhood Facilitation Office). *Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal*. 2023; 13(38): e21.

تسهیل‌گری توسعه اجتماعی: ارزیابی تأثیرات اجتماعی – فرهنگی دفاتر تسهیل‌گری در

محله‌های حاشیه‌نشین تبریز

(مطالعه موردی: دفتر تسهیل‌گری محله ملازینال)

اصغر ایزدی جیران^۱ ID، محمدباقر علیزاده اقدم^۲، فتنانه حاجیلو^۱، بدر شکوهی آشان^۳ ID*

۱. گروه علوم اجتماعی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۲. گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۳. گروه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دانشگاه تبریز، پردیس بین‌المللی ارس، تبریز، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی در محله حاشیه‌نشین ملازینال در کلان‌شهر تبریز با استفاده از مدل ۹ مرحله‌ای رابل جی‌بارج انجام یافته است که در نوع خویش به عنوان نخستین تجربه در سطح ملی محسوب می‌شود. محقق در انجام پژوهش حاضر در پی آن بوده است که مجموعه اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی ملازینال کلان‌شهر تبریز در فرایند دستیابی به توسعه اجتماعی در محله هدف، چه پیامدهای را به دنبال داشته است؟

روش: مکانیسم ارزیابی اثرات اجتماعی در این تحقیق، داده‌های به دست آمده از اسناد و گزارشات دفتر تسهیل‌گری، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته فردی و گروهی با ۲۷ نفر از کارشناسان، متخصصان ذی‌ربط، ساکنان محله و نیز مشاهدات میدانی محقق از پروژه‌ها و طرح‌های انجام یافته در بخش‌های مختلف بوده است. نوع مطالعه به لحاظ هدف، کاربردی – توسعه‌ای و نوع روش، کیفی بوده است.

ملاحظات اخلاقی: در پژوهش حاضر تمامی اصول اخلاقی پژوهش اعم از امانتداری، صداقت و اصول نگارش متن کاملاً رعایت گردیده است.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد با وجود نگرش‌های قومی حاکم بر محیط محله هدف که به عنوان یک عامل بازدارنده عمل می‌کند، اقدامات دفتر تسهیل‌گری توانسته است ساکنین محله در اجتماع مورد مطالعه را در تصمیم‌گیری‌ها در قالب حلقه‌ها و نشست‌های دفتر تسهیل‌گری به انجای مختلف مشارکت داده که این راهبرد نقش مهمی در پیشبرد پروژه‌ها داشته است.

نتیجه‌گیری: مجموع اقدامات صورت گرفته در دفاتر تسهیل‌گری بر توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ساکنان جوامع محلی مؤثر بوده است و با ارتقای سرمایه اجتماعی از طریق اعتمادسازی فردی و نهادی، افزایش همبستگی اجتماعی و تسهیل روابط اجتماعی و مشارکت اجتماعی، مسیر تحقق توسعه اجتماعی در آن را هموارتر کرده است.

واژگان کلیدی: ارزیابی تأثیرات اجتماعی؛ تسهیل‌گری اجتماعی؛ توسعه اجتماعی؛ محله ملازینال؛ مشارکت اجتماعی

نویسنده مسئول: بدر شکوهی آشان؛ پست الکترونیک: shokoohi0531@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۲۵

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Izadi Jeiran A, Alizadeh Aghdam MB, Hajilou F, Shokoohi Ashan B. Evaluating the Socio-Cultural Effects of Facilitation Offices in the Marginal Neighborhoods of Tabriz (Case Study: Malazinal Neighborhood Facilitation Office). Akhlaq-i zisti, i.e., Bioethics Journal. 2023; 13(38): e21.

مقدمه

امروزه یکی از چالش‌های جدی در نظام جوامع شهری، ظهور و بروز پدیده‌ای به نام سکونتگاه‌های غیر رسمی و پیامدهای سوء حاصل از آن می‌باشد. این سکونتگاه‌ها از بارزترین جلوه‌های فقر شهری و از مصادیق عینی ابعاد توسعه‌نیافتگی اجتماعی در فرآیند توسعه محسوب می‌شود. بنا به گزارش اسکان بشر سازمان ملل متحد (UN-HABITAT) (۲۰۲۲ م.) «شهرها [در عین اینکه] ثروت تولید می‌نمایند، فقر و نابرابری را نیز متمرکز می‌کنند. از زاغه‌های پرجمعیت در جهان در حال توسعه گرفته تا بی‌خانمانی و فقر در جهان توسعه‌یافته، اشکال مختلف فقر و نابرابری شهری است. هنگامی که نابرابری در سطح جهان و فقر در مناطق خاصی در حال افزایش است، نمی‌توان آینده روشنی را برای شهرها متصور شد» (۱). از دیدگاه دفتر اسکان بشر سازمان ملل متحد (۲۰۰۳ م.) «چالش سکونتگاه‌های غیر رسمی و مناطق زاغه‌نشین، انعکاس نابرابری‌های شهری، فقر و عدم دسترسی به مسکن مناسب، مشکل قوانین و مقررات در هر جامعه می‌باشند که طیف گسترده‌ای از سکونتگاه‌های کم‌درآمد و با

شرایط بد زندگی انسان را دربر می‌گیرد.» مطابق گزارشات دفتر اسکان بشر سازمان ملل «در طی ۳۰ سال آینده رشد جوامع شهری ۲ میلیارد نفر دیگر را وارد شهرها [جوامع در حال توسعه] خواهد کرد» (۲). بنابراین متصور است که با دوبرابر شدن زاغه‌نشینان تا سال ۲۰۳۰، چشم‌انداز توسعه از دستیابی به اهداف خود بازماند، چراکه بسیاری از دولت‌ها برای مواجهه با چالش زاغه‌نشینی آنچنانکه باید و شاید مجهز نیستند. با اذعان بر اینکه «توسعه پایدار شهری بدون حکمرانی چندسطحی شهری، از جمله دولت‌های محلی، جامعه مدنی و دولت‌های ملی امکان‌پذیر نیست» (۱). بنابراین رویکردهای جدید به طور عاجل به برنامه‌ریزی شهری و بهبود سیاست‌های مدیریتی نیازمند می‌باشند.

تاکنون با هدف مدیریت پدیده سکونتگاه‌های غیر رسمی و به طور خاص پدیده حاشیه‌نشینی، موضع‌گیری‌های مختلفی از جانب اندیشمندان و متولیان امور ارائه شده است که از رایج‌ترین دیدگاه‌ها و راهبردها در این زمینه می‌توان به رویکردهای به شرح جدول ۱ اشاره نمود:

جدول ۱: دیدگاه‌ها و راهبردهای ارائه‌شده در مواجهه با سکونتگاه‌های غیر رسمی

دیدگاه‌ها	راهبردها
لیبرالیسم (Liberalism)	نادیده‌انگاری
محافظه‌کاران	تهدید و تخریب
رادیکالیسم	ایده خودیاری جوامع محلی
نئولیبرالیسم (Neo-Liberalism)	ارائه مسکن عمومی
اسکار لوئیس (Oscar Lewis)	بهسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی
چارلز آبرام (Charles Abrams)	طرح جامع توانمندسازی

اینک بعد از سپری شدن حدود ۶۰ سال از شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیر رسمی در کشورهای در حال توسعه با وجود ارائه راهکارهای مبنی بر سامان‌بخشی آن، نه‌تنها نتایج حائز اهمیتی حاصل نشده است، بلکه با گذشت زمان با تکامل جوامع انسانی، حاشیه‌نشینی نیز پیچیدگی‌های خاصی یافته

است که می‌توان تبلور فضایی آن را در اسکان حاشیه‌ای و غیر مجاز مشاهده کرد.

بنابراین رشد سکونتگاه‌های غیر رسمی در کشورهای در حال توسعه و پیامدهای سوء ناشی از آن در ابعاد مختلف نه‌تنها سطح زندگی ساکنان در سکونتگاه‌های غیر رسمی را به شدت

کاهش داده، از طرفی این امر به یک ابر چالش جدی در فرآیند دستیابی به توسعه اجتماعی در نظام شهری تبدیل شده است. ساکنان این مناطق عمدتاً افراد مهاجر روستایی و فاقد مهارت لازم در زندگی شهری هستند. معمولاً این افراد به دلایلی مانند وقوع انواع حوادث و محدودیت‌ها در محل زادگاه خود و نیز وجود جاذبه‌های پرزرق و برق در جوامع شهری، محل اصلی زندگی خویش را ترک و بیشتر به سمت کلان‌شهرها روی می‌آورند تا به فرصت‌های شغلی و درآمدی بیشتری دسترسی داشته باشند. با این اوصاف قریب به اتفاق این افراد به دلیل تطبیق‌ناپذیری با الزامات و اقتضائات محیط شهری و عدم پذیرش لازم در ساختار فرهنگی آن از یک طرف و از سویی بر اثر کنش‌های پسران نظام جوامع شهری، از فضای رسمی و محیط برنامه‌ریزی‌شده به سمت کانون‌های به‌هم‌پیوسته یا جدا از یکدیگر در اطراف شهرها رانده می‌شوند، به طوری که محل سکونت و نوع مسکن آن‌ها با محل سکونت متعارف شهری مغایر و از منظر وضعیت فرهنگی و اقتصادی نیز با جمعیت شهری تمایزات اساسی دارند.

در ایران به استناد سند ملی بازآفرینی شهری پایدار (مصوب ۱۳۹۳ ش) «از مجموع اراضی بافت‌های ناکارآمد شهری در کل کشور بیش از ۵۶ هزار هکتار مربوط به عرصه محلات نا به سامان میانی، ۲۱ هزار هکتار ابنیه‌های تاریخی مراکز شهرها و ۵۳ هزار هکتار مناطق سکونتگاه‌های غیر رسمی را شامل می‌شود که مجموعاً رقمی بالغ بر ۳۰ درصد بافت‌های شهری موجود کشور را دربر می‌گیرد و بیش از ۱۷ میلیون نفر حدود ۲۰ درصد جمعیت شهری کشور را در خود جای داده است» (۳) که همواره از مسائل و مشکلات مبتلا به آن، در رنج بوده و نیازمند ساماندهی اساسی هستند.

باید افزود: کلان‌شهر تبریز نیز با داشتن حجم زیادی از جمعیت در سکونتگاه‌های غیر رسمی، با مسائل اجتماعی پرچالش با بازتابی از ناهنجاری‌ها گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی مواجه بوده و نیازمند اهتمام ویژه و اقدام مشترک توسط دستگاه‌های مسئول و

جوامع محلی است تا با ساماندهی آن، زمینه توانمندسازی جامعه هدف را فراهم نمایند.

بر اساس آخرین گزارش دبیرخانه ستاد بازآفرینی شهری پایدار آذربایجان شرقی (۱۳۹۹ ش) از کل جمعیت کلان‌شهر تبریز حدوداً ۴۰۰ هزار نفر، معادل یک چهارم کل جمعیت آن در مناطق سکونتگاه‌های غیر رسمی ساکن هستند و حدود ۲۰۰۰ هکتار از مساحت سکونتگاه‌های غیر رسمی، معادل ۱۰ درصد مساحت شهر تبریز را شامل می‌شود. کلان‌شهر تبریز در حال حاضر، دارای ۱۸ محله حاشیه‌نشین می‌باشد و بیشترین جمعیت ساکن در نواحی سکونتگاه‌های غیر رسمی در پهنه شمالی آن به تعداد ۲۵۰ هزار نفر است (۴).

در این میان، باید اضافه کرد نتایج بررسی‌های تجارب گذشته در حوزه تسهیل‌گری توسعه اجتماعی با هدف ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی در سطح کشور نشان می‌دهد که توسعه محلی با رویکرد جامع علمی به عنوان یکی از حلقه‌های مفقوده در سیاستگذاری، برنامه‌ریزی و اجرایی کشور است. اندیشمندان و سیاستگذاران در طی سال‌ها، انواع طرح‌ها و برنامه‌های مختلف در جهت سامان‌بخشی و بهبود وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی مناطق مورد هدف، تدوین و با ضعف و قوت‌های متفاوت در پهنه‌های جغرافیایی مختلف کشور به مرحله‌ای اجرا درآوردند. با توجه به روند تحولات در سطوح مختلف بین‌المللی، ملی و منطقه، معالاف اغلب برنامه‌ها و طرح‌های مذکور بنا به شرح ذیل:

- توزیع نامناسب منابع، ظرفیت‌ها و خدمات مورد لزوم در منظومه جغرافیایی کشور.

- وقوع پدیده مهاجرت گسترده در اغلب کلان‌شهرها به منظور فرار از فقر.

- عدم پیش‌بینی عوامل زیرساختی مورد نیاز و تشدید احساس محرومیت و پیامدهای ناشی از آن.

- فقدان سیاستگذاری‌های کارآمد در جهت پیشگیری، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی.

- نبود توجه به الزامات مدیریت مسائل اجتماعی و فرهنگی در ساحت ذهنی نظام مدیریت کلان کشور موجب شده است که

تاکنون اثرات چندان مطلوب و اثربخشی را به همراه نداشته باشد.

با این اوصاف باید گفت: در طی چند سال اخیر رویکرد بهسازی و توانمندسازی مشارکتی در مواجهه با سکونتگاه‌های غیر رسمی، اجرایی قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن به استناد تصویب نامه شماره ۲۴۹۸۵/ت/۴۱۵۲۷ ک مورخ ۱۳۸۸/۲/۷ تصویب وزیران مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. مطابق این ایده سازمان امور اجتماعی کشور به منظور توانمندسازی جوامع محلی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی با تهیه و ابلاغ دستورالعمل اجرایی سازوکار تشکیل دفاتر تسهیل‌گری و توسعه محلی را در محدوده‌های محلات بافت فرسوده و سکونتگاه‌های غیر رسمی با تدوین ساختار سازمانی، هدایت و راهبری آن و تبیین شرح خدمات و وظایف این دفاتر با هدف نوسازی، بهسازی محله و تأمین خدمات شهری، توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی، ظرفیت‌سازی و نهاد سازی جامعه محلی توأم با اعمال نظارت و پایش یک گام فراگیر و متمایز از دیگر برنامه‌های عمرانی و توسعه شهری برداشته است.

برای تحقق عملی این راهبرد، سازمان امور اجتماعی کشور با ابلاغ شرح خدمات دفاتر تسهیل‌گری و توسعه محله‌ای از دی‌ماه سال ۱۳۹۶ مأموریت خطیر تسهیل‌گری فرآیند تحقق توسعه اجتماعی در سکونتگاه‌های غیر رسمی مورد هدف در سطح کشور را با اهداف مدونی به شرح ذیل:

- افزایش مشارکت اجتماعی؛ - ارتقای سرمایه اجتماعی؛

- توانمندسازی جامعه محلی به ویژه جوانان و کودکان؛

- بهبود وضعیت اقتصادی خانوار؛

- ترویج الگوی ایرانی اسلامی مصرف، کار و فعالیت؛

- کاهش آسیب‌های اجتماعی و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده؛

- مشارکت همه‌جانبه و حداکثری جامعه محلی در تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات محلی؛

- مدیریت هماهنگ و یکپارچه توسعه محلی و پرهیز از بخش‌نگری؛

- بهره‌گیری از حداکثر ظرفیت‌ها و توان مدیریت شهری، جامعه محلی و بخش خصوصی؛

- بهبود وضعیت مسکن و بهسازی محیطی محله را به دفاتر تسهیل‌گری حائز شرایط واگذار کرده بود. در همین اثنا در کلان‌شهر تبریز نیز از شهریورماه سال ۱۳۹۷ ناظر بر اهداف ذکرشده تعداد ۴ دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی در ۶ محله‌ای منتخب با دارا بودن ویژگی‌هایی، از قبیل تراکم جمعیتی بالا و فراوانی میانگین معضلات در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی قابل توجه در آن نسبت به سایر نواحی سکونتگاه‌های غیر رسمی در سطح استان، فعالیت خود را در مناطق ملازینال، خلیل‌آباد، (ایده لو، وحدت)، (قربانی، شهید اصفعی) با هدف توانمندسازی جوامع محلی و سامان‌بخشی سکونتگاه‌های غیر رسمی آغاز نمودند.

پیش‌فرض اصلی در تدوین این پژوهش بدین شرح است که اقدامات توسعه‌ای در محیط جوامع انسانی و فضاهای شهری دارای اثرات و پیامدهایی در ابعاد مختلف اجتماعی است. با توجه به اهداف راه‌اندازی دفاتر تسهیل‌گری در مناطق سکونتگاه‌های غیر رسمی که ماهیتاً یک اقدام توسعه‌ای محسوب می‌شوند، بررسی جامعه‌شناختی و بازنمایی نتایج اقدامات دفاتر تسهیل‌گری در مناطق مورد هدف و ارزیابی تأثیرات اجتماعی و تشریح آن به منظور تسریع و تسهیل فرآیند مدیریت این تأثیرات و ایجاد کاربست‌های با هدف ارتقای مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در مدیریت هزینه و فایده اقدامات توسعه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجموعه اقدامات دفتر تسهیل‌گری ملازینال در کلان‌شهر تبریز با بهره‌گیری از تکنیک و اصول ارزیابی تأثیرات اجتماعی (اتاف) به منظور بررسی و شناخت پیامدهای منفی احتمالی و تقویت پیامدهای مثبت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی از اولویت اصلی این کار پژوهشی است.

۱. مبانی و مفاهیم

۱-۱. ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای: بررسی فرایندهای توسعه‌ای در هر سطحی در پیشبرد طرح‌ها نقش به

سزایی در این رهیافت بازی می‌کند. در این میان ابزارها و رویکردهای مختلفی برای این منظور معرفی شده‌اند که یکی از این روش‌ها، ارزیابی اثرات اجتماعی (SIA: Social Impact Assessment) است.

این فرایند با هدف پیش‌بینی، کاهش اثرات منفی و شناسایی فرصت‌هایی جهت افزایش منافع استفاده می‌شود. به بیان Western & Lynch (۲۰۰۰ م.) «هر فرآیند سیاست‌گذاری شامل چهار مرحله است: ۱- صورت‌بندی سیاست‌های مختلف و جایگزین یکدیگر؛ ۲- انتخاب یک سیاست برای اجرا؛ ۳- اجرای سیاست انتخاب‌شده؛ ۴- ارزیابی و اصلاح» (۵).

هنک بکر (Henk Becker) (۱۹۹۷ م.) در مطالعه ارزیابی تأثیر اجتماعی را «فرآیند شناسایی تأثیرات آتی یک فعالیت جاری یا پیشنهادشده» تعریف می‌کند (۶).

هدف از ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای دفاتر تسهیل‌گری و توسعه محلی؛ مطالعه جامع و فراگیر مبنی بر پیش‌بینی، پیشگیری و حصول اطمینان از کاهش و کنترل اثرات منفی و شناسایی فرصت‌ها به منظور ارتقابخشی اقدامات توسعه‌ای است که در محلات هدف برای توانمندسازی جوامع محلی و سامان‌بخشی سکونتگاه‌های غیر رسمی با ایجاد دفاتر تسهیل‌گری و توسعه محلی در آن هدفگذاری شده است. با این اوصاف باید اذعان کرد که در اغلب مواقع اثرات و پیامدهای اقدامات توسعه‌ای برای عموم گروه‌ها در محلات هدف یکسان نبوده است و نوعاً این امر موجبات خاص خود را در پی داشته است. بنابراین در ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای ضمن توجه بر آن باید تدابیری اندیشید تا اهداف نهادی اقدامات توسعه‌ای در پیشبرد توسعه محلی تحت شعاع آن قرار نگرفته باشد.

بنا به تأکیدات فرانک ونکلی (Frank Vanclay) (۲۰۰۳ م.) «ارزیابی تأثیرات اجتماعی با ارتقای توسعه موجب توانمندسازی اجتماعی می‌شود، ظرفیت‌سازی می‌کند، سرمایه اجتماعی را ارتقا می‌بخشد.» به اعتقاد ونکلی «هدف ارزیابی تأثیرات اجتماعی، فراهم‌آوردن محیطی است که از لحاظ بوم‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی پایدارتر و عادلانه‌تر باشد. وی

معتقد است که ارزیابی تأثیرات اجتماعی ضمن شناسایی پیامدهای منفی ناخواسته [مطابق مدل جی‌بارج با تغییر اقدام پیشنهادی و تعدیل و بهبود، به شناسایی تأثیرات مهم و معنادار با بسط سنجه‌های تعدیل برای به حداقل‌رساندن تأثیرات منفی و به حداکثر‌رساندن تأثیرات مثبت] نسبت به بهبود آن اقدام می‌کند.» او می‌گوید: «ارزیابی تأثیرات اجتماعی به فرایند مدیریت انعطاف‌پذیر سیاست‌ها و طرح‌ها کمک کرده و بر طراحی و عملیات رخدادهای برنامه‌ریزی‌شده اثر گذاشته و می‌توان آن را در خصوص طیف گسترده‌ای از رخدادهای برنامه‌ریزی‌شده به کار بست» (۷).

بدین معنا می‌توان گفت: هر اقدام توسعه‌ای به دنبال خود یکسری تغییر و تحولاتی در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. بنابراین سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان طرح‌های توسعه‌ای همواره به طور هدفمند با ترسیم یک چشم‌انداز روشن در افق اقدامات توسعه‌ای، وقوع رخدادهای مذکور را پیش‌بینی و تمهیداتی را به منظور مواجهه و اعمال مداخلات منطقی همواره مطمح نظر خواهند داشت.

از دیدگاه ونکلی، تغییر شیوه زندگی مردم (تعاملات اجتماعی)، فرهنگ جامعه (باورها و آداب و رسوم، ارزش‌ها...)، [ساخت] جامعه (انسجام اجتماعی، ثبات اجتماعی، هویت اجتماعی، خدمات اجتماعی)، سیستم سیاسی جامعه (مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها)، سلامت اجتماعی (سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و رفاه معنوی جامعه، بهزیستی اجتماعی) از مهم‌ترین اثرات اجتماعی محتمل [در مواجهه با] اقدامات توسعه‌ای محسوب می‌شوند (۷). در این بین اثرات اقتصادی و زیست محیطی و معرف‌های مربوط به آن را نباید نادیده گرفت. همانطوری که ذکر شد، این تغییر و تحولات ممکن است پیامدهای مثبت یا منفی یا هر دو را به دنبال داشته باشند. بر همین مبنا پژوهشگران، محققین، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای همواره درصدد یافتن پیامدهای مذکور و ارائه راهبردهای مبنی بر ارتقای اثرات مثبت و کاهش تأثیرات منفی بوده تا پایدارسازی

عدالت اجتماعی، ارتقای شفافیت و توانمندسازی فقرا و افراد آسیب‌پذیر در طراحی و اجرای پروژه قلمداد شود. بستر عینی و عملیاتی این امر مطابق اهداف جامع ارزیابی تأثیرات اجتماعی در زمینه توسعه اجتماعی به واسطه فرایندهایی تقویت و تحکیم می‌شود که سیاستگذاران، برنامه‌ریزان و پژوهشگران با بهره‌گیری از دانش (اتا) و درک زمینه‌های مختلف اقدامات توسعه‌ای با طراحی و ایجاد سازوکارهای با هدف شناسایی فرصت‌ها، محدودیت‌ها، تأثیرات و انواع چالش‌های مربوط به سیاستگذاری‌ها و طرح‌ها، افق راهبردی این مسیر خطیر را تدوین و ترسیم می‌کنند.

۱-۲. تسهیل‌گری توسعه اجتماعی: واژه‌ای تسهیل‌گری اولین بار توسط مایک روبسون و سیاران بری (Robson & Barry) (۱۹۹۵ م.) در اواخر ۱۹۷۰ میلادی به کار رفت. آنان با بیان چهار ویژگی مهم تسهیل‌گری، تسهیل‌گران را به عنوان کارگزاران تغییر می‌پنداشتند که متناسب با سطح مهارت و روشی که در پیش گرفته‌اند، برای توسعه و بهبود عملکرد افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها کمک می‌کنند.

از اواخر دهه ۱۹۶۰ با طرح مفهوم توسعه مبتنی بر دانایی و تفویض اختیارات دولت‌ها به سطوح پایین‌تر و گسترش سیاست‌های تمرکززدایی و تأکید بر توسعه محلی و توجه به اجتماعات انسانی و حمایت از تکرر و تنوع فرهنگ‌ها و هویت‌ها، مدل انسان اقتصادی مورد نقد جدی قرار گرفت و بر انگیزه‌های فرهنگی و اجتماعی عنصر انسانی تأکید شد. در این مقطع تاریخی با وقوع یکسری تحولات عوامل ساختاری توأم با کنشگری عناصر انسانی با ایده و اندیشه‌های اصلاح‌طلبانه به طرح و نهادینه‌شدن مفهوم بنیادین توسعه اجتماعی منجر گردید. این مفهوم دلالت‌ها و معانی متعددی با خود به همراه داشت و گرایش‌های مختلفی را صورت‌بندی کرد.

در این رهیافت دولت‌ها و نهادهای حاکمیتی از نقش تصدی‌گری فرایند توسعه به سمت تولی‌گری و تسهیل‌گری توسعه سوق پیدا کردند. با معنایابی این گفتمان در حقیقت دولت از تمرکزگرایی در سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه به سمت تفویض اختیارات و اعطای مسئولیت‌ها و وظایف بیشتر

اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی مربوط به طرح‌های توسعه‌ای را تأمین و تضمین کنند. در تجربه پژوهشی رزاقی (۱۳۹۶ ش.) با عنوان «بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث، توسعه و بهسازی بزرگراه امام رضا (ع)» با اشاره به پیامدهای مثبت و منفی تحقیق، «افزایش زیست‌پذیری اجتماعی و تعلق خاطر شهروندان» را از جمله یافته‌های اجرای اقدام توسعه‌ای مذکور نام می‌برد (۸). میرزایی و همکاران (۱۳۹۹ ش.) در مطالعه تحقیقی «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مجموعه ورزشی مرودشت منطقه ۷ تهران» با تأکید بر پیامدهای مثبت و منفی پروژه مورد مطالعه، «افزایش ارتباطات اجتماعی، سرمایه اجتماعی، امنیت بانوان، مشارکت اجتماعی» را از جمله یافته‌های مثبت پژوهش خود عنوان می‌کنند (۹). علاءالدینی و همکار (۱۳۹۸ ش.) در طرح مطالعاتی با عنوان «بازآفرینی سکونتگاه‌های غیر رسمی ایران: ارزیابی تمهیدات در طرح نمونه سبزوار از منظر بهره‌بران زن، «توانمندسازی، ارتقای مشارکت اجتماعی، ایجاد حس مالکیت نسبت به پروژه و افزایش اعتماد اجتماعی به مسئولان» را از یافته‌های تحقیق خود ذکر می‌کنند (۱۰).

ملاحظه می‌شود که در بستر مطالعه پژوهش‌های عنوان‌شده در امتداد ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی اقدامات توسعه‌ای آنچه بیشتر مورد توجه بوده، این نکته اساسی است که ارزیابی تأثیرات اجتماعی در حقیقت به مطالعه نظام‌مند پروژه‌ها از زوایایی مختلف می‌پردازد تا درک روشنی از پیامدهای آن داشته باشد و در صورت لزوم با مداخلات برنامه‌ریزی‌شده در سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها نسبت به تسهیل و تسریع افزایش نتایج مثبت و کاهش پیامدهای منفی ناخواسته آن اقدام نماید و در نهایت برآیند حاصل از آن موجب ارتقای مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی و توانمندسازی جوامع محلی می‌شود. بنابراین ملاحظه می‌شود که یک ارتباط مفهومی معنادار و تنگاتنگی بین اهداف ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای و فرایند تسهیل‌گری توسعه اجتماعی وجود دارد. به عبارتی چنانچه تسهیل‌گری را دانش و مهارتی در جهت بسترسازی برای مشارکت محلی، ارتقای سرمایه اجتماعی، تقویت یکپارچگی گروه‌ها، انسجام

به سایر کنشگران و شرکای اجتماعی گام نهاده است. از این دوره به بعد اجتماعات محلی تحت عنوان ذی‌نفعان اصلی، بازیگران بلامنازع عرصه توسعه اجتماعی محسوب شدند. مفهوم تسهیل‌گری و قبض و بسط مباحث نظری و عملی آن در توسعه اجتماعی همزاد با فرایند گذار از رویکرد سنتی توسعه به سمت رهیافت توسعه مشارکتی ظهور و بروز پیدا کرده و با نقش‌آفرینی ممتاز در عرصه توانمندسازی جوامع محلی در پارادایم نوین توسعه اجتماعی سهم و جایگاه ویژه‌ای را کسب نموده است. در این بین پیش‌فرض اصلی محققین حوزه اجتماعی در عدم موفقیت اقدامات توسعه‌ای در دستیابی به توسعه اجتماعی را نتیجه منطقی فقدان مشارکت جوامع محلی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرایی طرح‌ها و ارزیابی تأثیرات اجتماعی برنامه‌ها عنوان کردند که زمینه ناکامی آن را فراهم کرده بود، چراکه اساس تحقق عینی و عملیاتی اقدامات توسعه اجتماعی مبتنی بر فرایند تسهیل‌گری اجتماعی است. بنابراین رهیافت رویکرد توسعه اجتماعی با مفهوم تسهیل‌گری اجتماعی معطوف بر ارتقای سرمایه اجتماعی، توانمندسازی جوامع محلی و دلالت‌های آن تحقق نظری و عملی می‌یابد. یافته‌های پژوهشی شمعی (۱۳۹۴ ش.) تحت عنوان «راهبردهای توسعه محله‌ای با رویکرد مشارکتی از طریق دفاتر تسهیل‌گری (مورد مطالعه: بافت فرسوده محله جمهوری شهر تهران)» با تأکید بر ضرورت فرآیندهای اجتماعی و اقتصادی یادآوری می‌کند که «جلب مشارکت مردمی از طریق دفاتر تسهیل‌گری نقش تعیین‌کننده‌ای در پیشبرد برنامه‌های نوسازی دارد» که مؤید این دیدگاه نظری است (۱۱).

راکبین (Rokiwan) (۲۰۱۱ م.) در تحقیقی با عنوان «بازآفرینی سکونتگاه‌های غیر رسمی در هند» بیان می‌دارد که «بازآفرینی سکونتگاه‌های غیر رسمی با تسهیل‌گری مبتنی بر مشارکت مردم، اثربخشی مضاعفی در آگاهی شهروندان نسبت به حقوق شهروندی و ضرورت شناخت پتانسیل‌ها و توانمندی‌های آن‌ها در تغییر کیفیت محیط زندگی ایجاد می‌کند» (۱۲). قدس ولی (۱۳۹۳ ش.) در پژوهشی تحت عنوان «سنجش عملکرد دفاتر تسهیل‌گری با تأکید بر مشارکت

مردمی؛ مطالعه موردی: (دفتر تسهیل‌گری عودلاجان)» گزاره‌های «مشارکت اجتماعی، ظرفیت‌سازی، ترغیب به نهادسازی، تعادل‌بخشی، انسجام اجتماعی، هویت اجتماعی، اعتمادسازی، توانمندسازی ساکنین و توانمندسازی سازمانی» را در زمره مؤثرترین عوامل موفقیت دفاتر تسهیل‌گری عودلاجان در جلب مشارکت مردمی ارزیابی کرده است (۱۳).

مشاهده می‌شود که در هر سه تجربه پژوهشی عنصر اصلی تحقق و کارآمدی توسعه اجتماعی مبتنی بر تسهیل‌گری اجتماعی است. با این اوصاف باید توجه داشت که برنامه‌ریزی و اجرای مشارکتی برنامه‌ها مستلزم وجود نیروهای انسانی است که دانش لازم برای کار با گروه‌ها و اقشار مختلف اجتماعی را داشته باشند و با اتکا بر دانش و ملزومات آن بتوانند این رهیافت را در عمل نیز به کار گیرند. با این نگاه، تسهیل‌گری دربرگیرنده مجموعه نگرش‌ها، دانش و مهارت‌هایی است که افراد به ویژه دست‌اندرکاران برنامه‌های توسعه با اتکا بر آن بتوانند ارتباط مؤثری با مخاطبین خود برقرار نمایند. به تعبیر ملدون (Meldon) و همکاران (۲۰۰۲ م.) «تسهیل‌گری دربرگیرنده طیف وسیعی از فعالیت‌ها و فرآیندها، مانند شناخت محیط، شناخت هنجارها و سازوکارهای اجتماعی، دریافت دانش و اطلاعات از گروه‌ها و افراد و نیز شیوه‌های تحرک‌بخشی به جوامع در راستای توسعه اقتصادی و اجتماعی است» (۱۴).

۳-۱- سکونتگاه‌های غیر رسمی: اولین کسی که اصطلاح حاشیه‌نشینی را به کار برد، رابرت پارک (Robert Park) از چهره‌های سرشناس مکتب شیکاگو بود. پارک در مقاله‌ای تحت عنوان «مهاجرت بشر و انسان حاشیه‌نشین» حاشیه‌نشینی را نتیجه عملکردهای اقتصادی - سیاسی می‌داند (۱۵). باید افزود که رابرت پارک با توجه و تأکید به بر خوردهای فرهنگی و نژادی ناشی از مهاجرت، وی این پدیده را یکی از علل تحقق حاشیه‌نشینی قلمداد می‌کند. در این راستا ارنست برگس (Ernest Burges) و لوئیس ورث (Lewis Worth) معتقدند: «علت شکل‌گیری مناطق حاشیه‌نشین تمرکز گروه‌های فقیر در نواحی فاقد خدمات کافی است» (۱۶). مارشال کلینارد

یکدیگر تبادل اطلاعات می‌کنند یا ممکن است در مقیاس بزرگ‌تری تمامی یک ملت را شامل گردند» (۲۰).

۵-۱. **مشارکت اجتماعی:** ایده مشارکت اجتماعی برای نخستین‌بار در اوایل ۱۹۶۰ در کشور آمریکا مطرح شد. به موازات شکست برنامه‌های توسعه مبتنی بر رشد کمی، مشارکت اجتماعی به عنوان یکی از مباحث مهم و قابل عرضه در فرایند توسعه، مورد بحث در محافل آکادمیکی قرار گرفت. محمودنژاد (۱۳۷۱ ش.) در ترجمه کتاب «رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی» از اوکلی (Oakley) و مارسدن (Marsden) بیان می‌کند «در اقدامات توسعه‌ای مشارکت‌محور، مردم از حالت بی‌حرکی و انفعال خارج و در فرایند توسعه دخیل می‌شوند.» از این رو «واژه‌ای مشارکت طی چند سال اخیر، توسعه را تحت سیطره خود قرار داده است، به گونه‌ای که امروزه به ندرت می‌توان سندی در مورد راهبردهای توسعه پیدا کرد که در آن به امر مشارکت، ارجاع (داده) نشود» (۲۱). در مطالعه‌ای اسکان بشر سازمان ملل متحد (۲۰۰۹ م.) «مشارکت نوعی آموزش مردم‌سالاری است که احساس تعلق در شهروندان را افزایش داده و باعث اتخاذ تصمیم جمعی می‌شود، پاسخگویی اداری را ارتقا داده و دانش جمعی و نوآوری در تصمیم‌گیری را به بار می‌آورد که در نهایت منجر به اتخاذ سیاست‌ها و طرح‌های متناسب‌تر با شرایط و مشکلات کمتر می‌شود» (۲۲). آرنشتاین (Armstein) (۱۹۶۹ م.) یک گونه‌شناسی از هشت سطح مفهوم مشارکت را در یک الگوی نردبان مطرح کرد که هر پله مربوط به میزان قدرت شهروندان است که می‌تواند از عدم مشارکت تا مشارکت واقعی در رفتار شهروندان را دربر گیرد. وی «مشارکت شهروندی را با تعبیری قدرت شهروندی به کار گرفت و برای توضیح آن از استعاره نردبان مشارکت به شرح جدول ۲ بهره برده است» (۲۳).

(Marshall Clinard) و ارنست برگس (۱۹۹۶ م.) معتقدند: «حاشیه‌نشینی بر اثر تقسیم فضاهای شهری حاصل می‌آید» (۱۷). مطابق گزارش مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد (۲۰۰۳ م.)، «سکونتگاه‌های غیر رسمی مساکنی هستند که با چارچوب‌های قانونی و ضابطه‌مند مطابقت ندارد و در شهرها دایر می‌شوند که می‌تواند در سطوح مختلف غیر رسمی باشند» (۱).

پیران (۱۳۸۱ ش.) «اسکان غیر رسمی، ناظر بر محل اسکان بخشی از جمعیت شهری در جهان سوم است که خارج از بازار رسمی زمین و مسکن و بر پایه قواعد و قول و قرارهای خاص خود، به دست خود ساکنان این‌گونه مکان‌ها ساخته شده است» (۱۸).

بر اساس گزارش اعلامیه کنفرانس وین (۲۰۰۴ م.)، «سکونتگاه‌های غیر رسمی، سکونتگاه‌های انسانی است که هیچ تناسبی با الزامات قانونی ندارد و بدون فرآیندهای رسمی مالکیت، ضوابط ساخت و برنامه‌ریزی شهری ساخته شده است» (۱۹).

۴-۱. **سرمایه اجتماعی:** سرمایه اجتماعی یکی از کلیدی‌ترین مفاهیم مطرح‌شده در حوزه علوم اجتماعی و به ویژه جامعه‌شناسی است که امروزه توسط محققان و پژوهشگران مختلف مورد مطالعه و بررسی گسترده قرار می‌گیرد. فوکویاما (Fukuyama) سرمایه اجتماعی را هنجارهای غیر رسمی جالفتاده‌ای می‌داند که همکاری میان دو یا چند نفر را تشویق می‌کند. از نظر وی، دامنه هنجارهایی که سرمایه اجتماعی را به وجود می‌آورند، می‌تواند از هنجارهای متقابل بین دو دوست تا تمام آموزه‌های پیچیده و کاملاً جزء به جزء، مانند مسیحیت یا آیین کنفوسیوس را دربر گیرد. در واقع فوکویاما معتقد است سرمایه اجتماعی متعلق به گروه‌هاست نه افراد. در نگاه چاوو (Chow) (۲۰۰۶ م.) «هنجارهایی که شالوده سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهد، در صورتی معنی دارد که بیش از یک نفر در آن سهیم باشند. گروهی که حاوی سرمایه اجتماعی‌اند، ممکن است به کوچکی دو دست باشند که با

جدول ۲: نردبان مشارکت شهروندی آرنشتاین

سطوح مشارکت	مرحله	پله‌های مشارکت
سطح قدرت (اقتدار) شهروندی	۸	اختیار شهروندان (Citizen Control)
	۷	قدرت تفویض شد (Delegated Power)
	۶	شراکت (Partnership)
سطح مساوات‌طلبی نمایی (مشارکت جزئی)	۵	تسکین بخشید (Placation)
	۴	مشاوره (Consultation)
	۳	اطلاع‌رسانی (Informing)
سطح عدم مشارکت	۲	درمان (Therapy)
	۱	دستکاری و عوام‌فریبی (Manipulation)

(منبع: آرنشتاین، ۱۹۶۹ م.)

روش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی - توسعه‌ای و از جهت نوع روش کیفی است که ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری محله ملازینال کلان‌شهر تبریز را با استفاده از مدل ۹ مرحله‌ای جی‌بارج (۱۳۹۸ ش.) مورد بحث و بررسی قرار داده است (۲۴). در این مطالعه با استفاده از فنون مصاحبه، اعم از مصاحبه‌های فردی و گروهی و مشاهدات میدانی داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شد. بدین‌منظور با ۲۷ نفر از کارشناسان، مسئولان، مطلعان کلیدی و ساکنان محلی

که به نحوی درگیر پروژه بودند مصاحبه و بحث و گفتگوی گروهی صورت گرفته است. قلمرو مورد مطالعه، طرح توانمندسازی جوامع محلی شامل محله ملازینال شهر تبریز می‌باشد که یکی از مناطق حاشیه‌نشین با ۱۸۲۲۷ نفر جمعیت در دامنه‌های کوه عینالی واقع شده است و تقریباً ۱ درصد از جمعیت کلانشهر تبریز و ۰/۴۷ درصد از جمعیت استان آذربایجان شرقی را دربر می‌گیرد. مشخصات کالبدی و جمعیتی محله ملازینال به شرح جدول ۳ است:

جدول ۳: مشخصات کالبدی و جمعیتی محله ملازینال

نام محله	میزان جمعیت	مساحت (هکتار)	تعداد خانوار	نسبت جنسی	بعد خانوار
ملازینال	۱۸۲۲۷	۶۳	۵۳۲۵	۱۰۷/۵	۳/۳

(منبع: دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی، ۱۳۹۸ ش.)

یافته‌ها

۱. یافته مرحله اول پژوهش: تدوین برنامه مشارکت با تبیین و توصیف اقدام پیشنهادی مستنداً به گام اول و دوم مدل جی‌بارج: ورود به محله، تدقیق محدوده اسکان غیر رسمی محلات و به روزرسانی برنامه‌های اقدام (Action Plan) محله هدف.

- تشکیل بانک داده‌ها، به روزرسانی آن و اطلاعات اجتماعی و اقتصادی خانوارهای ساکن و شاغل در محله هدف.
- تهیه اطلاعات جامع نهادهای رسمی و غیر رسمی به همراه شناسایی عرصه‌های نوین نیازمندی.

- برقراری ارتباط مؤثر با جامعه محلی، شناسایی بازیگران اصلی، آموزش جامعه محلی و گنجاندن همگان در فرایند توسعه محلی.
- مذاکره با دستگاه‌ها و نهادهای متولی شهر نسبت به تدوین برنامه و شیوه اجرای برنامه‌های اقدام.
- تهیه گزارش جامع از سیمای محله و صورت‌بندی آنکه به بخش جمعیت‌شناختی آن به شرح جدول ۴ اشاره می‌شود:

جدول ۴: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی محله ملازینال

جمعیت محله	۱۸۲۲۷	کل جمعیت
گروه عمده سنی	۱۲۰۷۴	در بازه سنی ۱۵-۶۴ ساله
جمعیت جوان	۴۵۹۸	در بازه سنی ۱۹-۳۴ ساله
بعد خانوار	۳/۴	
وضعیت زناشویی	۶۳/۲	از تعداد ۱۴۷۴۵ نفر واجد شرایط در سن ازدواج
خانوارهای زن سرپرست	۵۲۷	
دارایی‌های محله	افراد اثرگذار	۱۳
	انجمن‌ها	۳
	مؤسسات و نهادها	۰
	مسجد/ مدرسه و...	۱۹
	اقتصادی و مالی	۶۸
روابط اجتماعی	در سطح پایین	به دلیل قومی و قبیله‌ای بودن محله روابط اجتماعی عموماً در سطح پایین قرار دارد.
دارایی‌های فرهنگی	پوشش سنتی، رواج صنایع دستی و آیین و سنن	متوسط
دارایی‌های اقتصادی و مالی	۶۸ بنگاه خرد	عمدتاً در صنوف کفاشی، نانوايي و خدمات خودروی و سمساری فعالیت دارند.

(منبع: دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی، ۱۳۹۸ ش.)

۲. یافته مرحله دوم پژوهش: آگاه‌سازی، حساس‌سازی و اطلاع‌رسانی با اهتمام به شرایط نیم رخ اجتماعی جامعه هدف به استناد گام سوم مدل جی‌بارج:
 - مطالعه و درک روشن از بافت و سطح سرمایه فرهنگی جامعه هدف «محیطی که در تضاد با الگوهای فرهنگی زندگی در شهرهای مدرنی مثل تبریز بوده است» از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نبوده است. که داده‌های مفاد در جدول ۵ بیانگر این واقعیت است (۲۵).
 - برگزاری انواع نشست‌ها و جشنواره‌ها در آیین‌های ملی و مذهبی با گروه‌های مختلف سنی به منظور ارتقای سطح
- آگاهی‌های اجتماعی و تسهیل زمینه‌های افزایش مشارکت و سرمایه اجتماعی در پیشبرد طرح توسعه محلی.
 - برگزاری جلسات بحث و گفتگوی متمرکز با مطلعان کلیدی و معتمدان محله با هدف شناسایی چالش‌ها و مشکلات محله ملازینال.
 - راه‌اندازی نشریه محلی و شبکه‌های مجازی در بین گروه‌های مختلف سنی با هدف آگاه‌سازی، حساس‌سازی، اطلاع‌رسانی.
 - دعوت از مسئولین دستگاه‌ها برای تبیین هرچه بیشتر اهداف طرح توسعه محلی.

جدول ۵: شاخص سرمایه فرهنگی در محله ملازینال

شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
فراوانی	۴۳	۴	۲	۰	۰
سرمایه فرهنگی	۸۷/۸	۸/۲	۴/۱	۰	۰
میانگین			۱/۱		

(منبع: دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی، ۱۳۹۸ ش.)

۳. یافته مرحله سوم پژوهش: شناسایی افراد و گروه‌های مرجع محلی با تأکید بر دامنه‌یابی پروژه‌های پیشنهادی، مستند بر گام چهارم مدل جی‌بارج:

از دیدگاه ارزیابی تأثیرات اجتماعی یکی از نکات قانونی پایداری اقدامات توسعه‌ای محلی، توانمندسازی جوامع از نوع اجتماع‌محور بوده است. بررسی‌های اسناد، گزارشات و گفتگو با مطلعان کلیدی نشان می‌دهد که دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی در محله ملازینال با هدف ساماندهی محله و توانمندسازی گروه‌های هدف با بررسی مسائل، چالش‌ها و شناسایی و احصای اولویت‌های محله با مشارکت گروه‌های ذی‌نفع و در برطرف‌شدن برخی از این مشکلات در این محله نقش به‌سزایی داشته است که اهم آن به شرح ذیل بوده است:

- شناسایی چالش‌های کالبدی و عوامل زیرساختی جامعه هدف و ارائه راهبرد مسیرگشایی در آن.

- بررسی سطح خدمات عمومی در محله، از قبیل وضعیت آب شرب، سیستم دفع فاضلاب و روشنایی معابر.

- احصای آسیب‌های اجتماعی محله با احتساب اولویت و اقدام به مداخلات مؤثر در این زمینه.

بر اساس اسناد، مشاهدات و گفتگوهای متعدد با ساکنین محله، یکی از مسأله‌های کلیدی که از آن تحت عنوان چالش امور زیربنایی محله هدف می‌توان نام برد، وجود ترافیک و تراکم بالای وسائل نقلیه در محله بود. بر این اساس اولویت اصلی دفتر تسهیل‌گری پیشنهاد مسیرگشایی در جامعه هدف بوده است که تحقق کامل پروژه پیشنهادی پیامدهای ارزنده برای ساکنین آن در پی خواهد داشت. بنابراین به منظور بیان بخشی از آثار و نتایج اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری و شناسایی ذی‌نفعان متأثر از اقدام پیشنهادی مسیرگشایی در محله هدف، به مواردی از آن به شرح جدول ۶ اشاره می‌گردد:

جدول ۶: شناسایی ذی‌نفعان متأثر از مسیرگشایی در محله هدف

ذی‌نفع اول	ساکنان محله	- کاهش میزان آلودگی صوتی. - کاهش میزان خشونت و نزاع و درگیری. - افزایش قیمت مسکن. - کاهش هزینه‌های رانندگان در تعمیر خودروها. - دسترسی آسان‌تر به وسائط حمل و نقل عمومی. - تسهیل تردد ساکنین. - رونق‌یافتن کسب و کار برخی اصناف. - ارتقای زیبایی بصری محله. - ارتقای شرایط زیست‌محیطی محله.
------------	-------------	---

ذی‌نفع دوم	سالمندان و معلولان	- دریافت خدمات به موقع از درب منزل. - تسهیل در امکان رفت و آمد. - دریافت به موقع خدمات اورژانسی. - افزایش امید به زندگی.
ذی‌نفع سوم	سرمایه‌گذاران	- بالارفتن امنیت سرمایه‌گذاری. - کاهش میزان مراجعه‌کنندگان به مراکز کلانتری.
ذی‌نفع چهارم	خدمات اورژانس اداره آتش‌نشانی شهرداری	- ارتقای امنیت محله. - کاهش مکان و کانون‌های جرم‌خیز. - ارائه خدمات به مددجویان در درب منزل. - دسترسی آسان در مواقع رویدادهای طبیعی چون زلزله. - ارائه به موقع و امکان حضور در محل حوادث. - امکان ایجاد فضای سبز در پیاده‌روها. - ارائه خدماتی همچون تخلیه چاه و... - امکان بیشتر انجام زیباسازی در آن منطقه. - تسهیل نظارت بر ساخت و سازهای غیر مجاز.

از اقدامات توسعه‌ای دیگر دفتر تسهیل‌گری با هدف سامان بخشی به محله و توانمندسازی گروه‌های هدف مربوط به حوزه خدمات عمومی، از قبیل آب‌رسانی، سیستم فاضلاب و تأمین روشنایی معابر بود که نارسایی‌های این بخش در طی پیمایشی

توسط دفتر تسهیل‌گری شناسایی تا حصول نتیجه لازم مورد پیگیری قرار گرفت که نتایج آن به ترتیب به شرح جداول ۷، ۸ و ۹ می‌باشد:

جدول ۷: شناسایی ذی‌نفعان متأثر از خدمات آب‌رسانی

ذی‌نفع اول	ساکنان محله	- دسترسی به آب شرب سالم‌تر. - پایین آمدن احتمال ابتلا به بیماری و سلامت بیشتر. - کاهش هزینه اشتراک خانوارها به دلیل عدم هدررفت آب. - جلوگیری از تخریب معابر. - جلوگیری از نشت احتمالی آب در منازل و معابر.
ذی‌نفع دوم	سالمندان و معلولان	- عدم نیاز به خروج از منزل برای تهیه آب.
ذی‌نفع سوم	مراکز بهداشت و درمان شهرداری شرکت آب و فاضلاب	- کاهش آمار مراجعه‌کنندگان در نتیجه مسمومیت و... - کاهش میزان هزینه‌های خدمات مربوطه. - جلوگیری از اتلاف منابع. - ساماندهی انشعابات غیر مجاز.

جدول ۸: شناسایی ذی‌نفعان متأثر از خدمات فاضلاب

ذی‌نفع اول	ساکنان محله	- بالارفتن سطح رفاه و بهداشت. - ساماندهی واحدهای مسکونی که مشکل سیستم دفع فاضلاب داشتند. - جلوگیری از اتلاف منابع.
ذی‌نفع دوم	شهرداری	- درآمدزایی.
ذی‌نفع سوم	اداره امور آب فاضلاب سازمان محیط زیست	- جلوگیری از آلوده‌شدن سفره‌های زیرزمینی. - جلوگیری از آلوده‌شدن سفره‌های زیرزمینی و محیط زیست.

جدول ۹: شناسایی ذی‌نفعان متأثر از خدمات برق

ذی‌نفع اول	ساکنان محله	- بالارفتن ضریب احساس امنیت در محله. - امکان تردد در ساعات مختلف شب. - کاهش هزینه‌های تعمیر وسایل برقی ناشی از قطع برق. - ارتقای زیبایی بصری محله.
ذی‌نفع دوم	اداره برق	- کاهش هزینه‌های مصرف برق. - بهبود عملکرد اداره امور برق.
ذی‌نفع سوم	کلانتری	- کاهش آمار شکایت از سرقت در شب.

به حوزه شناسایی آسیب‌های اجتماعی، احصای اولویت و اقدام
به مداخلات مؤثر بر آن به شرح جدول ۱۰ اشاره کرد:

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر از اقدامات توسعه‌ای مهم
بعدی دفتر تسهیل‌گری و نتایج و پیامدهای ناشی از آن می‌توان

جدول ۱۰: آسیب‌های اجتماعی بر حسب اولویت در محله ملازینال

چالش‌های محله بر اساس اولویت	مجموعه اقدامات دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی ملازینال
کودکان کار	- شناسایی کودکان کار و دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل و معرفی آنان به اداره کل آموزش و پرورش استان. - ارائه مشاوره و آگاهی‌بخشی به خانواده‌های مشمول مبنی بر جلوگیری از کودکان کار. - ارائه کمک‌های آموزشی و مساعدت در هزینه‌ها.
نرخ فقر و بیکاری	- پایش افراد فاقد اوراق هویتی و معرفی آن به اداره کل ثبت احوال استان به منظور انجام تشریفات قانونی و اخذ شناسنامه. - برگزاری کارگاه آموزشی و توانمندسازی. - آموزش راهکارهای اقتصادی و مدیریت مالی. - معرفی افراد بیکار واجدین شرایط به اخذ تسهیلات ارزان. - معرفی افراد بیکار متقاضی به مؤسسات کاریابی و واحدهای تولیدی و صنعتی.

چالش‌های محله بر اساس اولویت	مجموعه اقدامات دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی ملازینال
خشونت	- برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌های کنترل خشونت. - ارتقای تاب‌آوری شهروندان با استفاده از متخصصان و مددکاران اجتماعی. - برگزاری کارگاه‌های آموزش مهارت‌های مدیریت خانواده به بانوان.
طلاق	- معرفی زنان متعلقه به مراکز اشتغال. - کارآفرینی جهت کار در منزل برای زنان. - حمایت‌های معیشتی و مالی زنان سرپرست خانوار از طریق مؤسسات خیریه.
اعتیاد	- شناسایی توزیع‌کنندگان مواد مخدر در سطح محله. - شناسایی مصرف‌کنندگان مواد مخدر. - معرفی فرزندان آسیب‌دیده معتادین به مؤسسات خیریه و نهادهای حمایتی. - برگزاری کارگاه پیشگیری از اعتیاد. - کارآفرینی جهت همسران افراد معتاد.

- برگزاری کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی با هدف توانمندسازی ساکنان محله.

- برگزاری جلسات گروهی متمرکز با حضور اساتید دانشگاه جهت بررسی مسائل و مشکلات دختران نوجوان محله ملازینال.

- برگزاری کارگاه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی با موضوعیت «آسیب‌های اجتماعی نوپا» برای گروه بانوان.

- برگزاری جلسات ماهانه با عنوان «ما می‌توانیم» متشکل از بانوان فعال محلی.

- برگزاری کارگاه «بلوغ» برای دختران محله.

- برگزاری کارگاه «طعم کودکی، بدون اضطراب» برای دانش‌آموزان دختر پایه ابتدایی.

- برگزاری کارگاه اشتغال‌زایی و کارآفرینی از نوع نیازسنجی بازار متناسب با مقتضیات فرهنگی جامعه.

- اجرای طرح ملی «رفیق خوشبخت ما» با همکاری خانه هلال احمر محله ملازینال با هدف ارتقای سلامت جسمی و بهداشتی.

۶. یافته مرحله ششم پژوهش: ثبت گروه‌ها و تشکیل نهادهای مدنی مستند به گام پنجم مدل جی‌بارج:

- حمایت از فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و ایجاد نهادهای محلی.

- ارتقای آگاهی و مطالبه‌گری افراد و تشکیل گروه‌ها و تیم‌سازی‌های محلی با هدف پیگیری مسائل و مشکلات محله.

۴. یافته مرحله چهارم پژوهش: اعتمادسازی از طریق اقدامات عاجل شناسایی‌شده در محله و برآورد تأثیرات اجتماعی احتمالی مستند بر گام پنجم مدل جی‌بارج:

- برگزاری نشست‌های متعدد با معتمدان محل و با حضور متخصصان مسئول و ذی‌نفعان.

- اهتمام به تجارب زیستی و تاریخی ذی‌نفعان، بافت فرهنگی و هنجارهای ارزشی ساکنین جامعه هدف در شناسایی و دامنه‌یابی پروژه‌های پیشنهادی و برآورد تأثیرات اجتماعی آن.

- توجه به الزامات قانونی، معیارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و فنی و کالبدی که در ماتریس دامنه‌یابی و صورت‌بندی تأثیرات بازتاب می‌یابند.

- بررسی و شناسایی مطالبات ضروری جامعه هدف با دامنه تأثیرات گسترده‌تر که در بازه زمانی محدودتر بتوان آن را به نتیجه مطلوب رساند.

- بسترسازی برای حضور و مشارکت فعالانه افراد توانمند، صاحب‌نظر و بانگیزه محلی در فرایند توسعه محلی.

۵. یافته مرحله پنجم پژوهش: گروه‌سازی بر اساس مسائل، چالش‌ها و اهداف مشترک و آموزش و توانمندسازی گروه‌ها مستند بر گام ششم مدل جی‌بارج:

- اقدام به شناسایی ۵ مسأله اصلی محله و گروه‌سازی افراد جامعه هدف بر اساس مسائل، چالش‌ها، سن و جنس.

فعال به ترتیب جدول ۱۱ بوده است:

- شناسایی، ثبت گروه‌ها و نهادهای مدنی، در این فرایند، ۵ تیم شکل گرفته است که هر کدام از تیم‌ها دارای ۷ نفر عضو

جدول ۱۱: شناسایی ثبت تشکلهای در محله هدف

عناوین تشکل	تعداد قبل پروژه	تعداد بعد از پروژه	تفاوت (+/-)
انجمن‌های مدارس	۳	۵	۲
بسیج	۲	۴	۲
هیأت امنای مساجد	۶	۷	۱
جمع	۱۱	۱۶	۵

۷. یافته مرحله هفتم پژوهش: تدوین سند توسعه محله با اتکا به ظرفیت‌های منطقه و با جلب مشارکت همه بازیگران: - دستیابی به مختصات جامعه هدف آن از جهات مختلف با تمرکز بر مسأله کاوی در آن. - کشف راه حل‌های متقن و مستدل و متناسب با شرایط فرهنگی و اجتماعی. - شناسایی منابع، ظرفیت‌ها و توانمندی‌های بومی و محلی و دارایی‌های در اختیار و مؤثر در فرایند توسعه. - پیگیری جذب منابع مالی برای اجرای پروژه‌ها. - تدوین برنامه جامع اجرایی اقدام و عمل با افق تقویت انسجام مدیریت در سامان‌بخشی توسعه محلی. - نظارت هوشمندانه بر فعالیت‌های اجرایی و پایش و ارزیابی مستمر برنامه‌ها و فعالیت‌ها.

۸. یافته مرحله هشتم پژوهش: اجرای سند توسعه محله با مشارکت افراد، گروه‌ها و نهادهای محلی مستند بر گام هفتم (تغییر اقدام) و هشتم (تعدیل/ بهبود) مدل جی‌بارج: - پروژه مسیرگشایی محله. - اصلاح فاز اول شبکه آب شرب محله. - ایجاد کوچه سبز با هدف ارائه یک الگوی ترویجی و تشویقی به منظور زیباسازی معابر. - احداث پروژه پل عابر پیاده در محله احمدآباد.

- اصلاح و جا به جایی تیرهای چراغ برق معابر به منظور تأمین روشنایی محله و آسفالت‌ریزی معابر. - شناسایی و پیگیری مسائل و مشکلات حقوقی محله. - اقدام به شناسایی کودکان بازمانده از تحصیل و بازگرداندن آنان به چرخه آموزش. - برگزاری انواع کارگاه‌های آموزشی با هدف توانمندسازی جوامع محلی. - اجرای طرح بهداشت دهان و دندان و درمان فلورایدترپی به کودکان و نوجوانان. - برگزاری کارگاه‌های مهارت آموزی در صنوف مختلف، من جمله قالی‌بافی، خیاطی. - برگزاری کارگاه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی با موضوع آسیب‌های اجتماعی نوپا برای بانوان. - دایرکردن کارگاه‌های آموزشی در حوزه ارتقای تاب‌آوری اجتماعی و پیشگیری از خشونت. ۹. یافته مرحله نهم پژوهش: پایش و ارزیابی، مستند بر گام نهم مدل جی‌بارج: - تشکیل کمیته ارزیاب متشکل از نمایندگان گروه‌ها، نهادهای فعال محلی و دستگاه‌های اداری. - تهیه گزارش ارزیابی و ارائه نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها سند توسعه محلی. - ارائه پیشنهادات و راهکارهای عملیاتی و اجرایی.

بحث

پژوهش حاضر به منظور ارزیابی تأثیرات اجتماعی اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی در منطقه حاشیه نشین ملازینال در کلان‌شهر تبریز با استفاده از مدل ۹ مرحله‌ای (اتا) رابل جی‌بارج (Rabble J. Barge) صورت گرفته است تا نشان دهد که مجموعه اقدامات توسعه‌ای دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی ملازینال کلان‌شهر تبریز در فرایند دستیابی به توسعه اجتماعی در محله هدف چه پیامدهایی را به دنبال داشته است.

در این راستا نتایج بررسی‌های مطالعه حاضر نشان داد که دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی ملازینال مطابق دستورالعمل‌های ابلاغی در راستای پیشبرد اهداف و وظایف محوله با تدوین برنامه مشارکت و صورت‌بندی اولویت‌ها در حوزه‌های مختلف و شناسایی آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی با احصای چالش‌های کالبدی در بخش‌هایی از قبیل عوامل زیرساختی، خدمات آموزشی، بهداشت و درمان و... رویکردی را اتخاذ نموده است که در فرایند ساماندهی مسائل اجتماعی و توسعه‌بخشی به محلات و توانمندسازی جوامع محلی به تناسب مأموریت ذاتی و سازمانی هر یک از نهادها، ارگان‌ها و سازمان‌ها از ظرفیت و توان مدیریت شهری در پیشبرد اقدامات توسعه‌ای برنامه‌ریزی‌شده به نحو مطلوب استفاده نماید. حضور مستمر در جامعه هدف، برقراری ارتباط مؤثر با افراد و گروه‌های مرجع، کسب شناخت لازم از مختصات جامعه، مطالعه زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه هدف، ورود به لایه‌های زیرین آن و پی‌بردن به برخی گسل‌های اجتماعی، انتقال آن به مراجع ذی‌صلاح توأم با ارائه راهبردهای مورد لزوم با هدف مداخله و مواجهه منطقی با آن، پیشنهاد و پیگیری جلسات تخصصی و حضور فعالانه در آن، برقراری تعاملات با مدیریت شهری در حوزه‌های گوناگون و پیرامون مسائل و مشکلات مبتلا به محله مورد مطالعه به منظور پیشبرد اهداف و چشم‌انداز مورد نظر در قالب پروژه‌های مختلف همواره مورد رصد و اهتمام مستمر دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی بوده است.

در این میان نوع مشارکت و سطح همکاری برخی سازمان‌ها، نهادها و مؤسسات خیریه در تسهیل، تسریع و پیشبرد پروژه‌ها بسیار چشم‌گیر بوده است. بنابراین به اجمال می‌توان گفت که دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی تا حد امکان و در محدوده اختیارات و ظرفیت اجرایی خود توانسته است در پیشبرد برنامه‌ها و دستیابی به اهداف در قالب دستورالعمل‌های ابلاغی گام‌های ارزشمند و اثربخشی را محقق سازد. با این وجود باید اذعان کرد که پاسخگویی مکفی به عموم مشکلات و چالش‌های منطقه حاشیه‌نشین سیلاب ملازینال نیازمند عزم جدی‌تر متولیان امور و همراهی، همکاری و هم‌افزایی هرچه بیشتر نهادها و سازمان‌های مرتبط همراه با مشارکت ذی‌نفعان و ساکنان محله را می‌طلبد تا با طراحی نقشه راه جامع‌تر با کارآمدی بیشتر و اثرگذاری فراگیرتر بتوان پیرامون توسعه بخشی محلات حاشیه‌نشین و توانمندسازی جوامع محلی ساکن در آن اقدامات مطلوب‌تری را به سرانجام مطلوب رساند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، بررسی ارزیابی تأثیرات اجتماعی به منظور تسهیل فرایند دستیابی به توسعه اجتماعی در قالب مجموعه اقدامات و فعالیت‌های دفتر تسهیل‌گری ملازینال شهر تبریز را در دستور کار خود قرار داده بود.

بر اساس مفاهیم و گزاره‌های بنیادین نظری تحقیق و به استناد نتایج و یافته‌های پژوهشی، نیل به این مهم بر هم‌وردی دلالت‌ها و معرف‌های مختلفی مترتب است که در این پژوهش تحقق آن در بستر مفاهیمی مانند افزایش میزان مشارکت اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی جوامع محلی و مقولات و مؤلفه‌های مربوط به آن مورد بحث و ارزیابی قرار گرفته است که نتایج آن به شرح ذیل بوده است:

- یافته‌های حاصل از تحقیق نشان می‌دهد علیرغم نگرش‌های قومی حاکم بر محیط مورد مطالعه پژوهش، دفتر تسهیل‌گری با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط و با مجموع اقدامات اثرگذار توانسته است در پاسخگویی به برخی از نیازمندی‌های محله گام‌های اساسی بردارد. این مجموعه فعالیت‌ها، مطابق چارچوب

بررسی‌های اسناد و گفتگو با مطلعان کلیدی نشان می‌دهد که دفتر تسهیل‌گری در محله ملازینال با هدف ساماندهی محله و توانمندسازی گروه‌های هدف با بررسی مسائل، چالش‌ها و شناسایی و احصای اولویت‌های محله در ابعاد و در عرصه‌های مختلف با مشارکت گروه‌های ذی‌نفع و در برطرف کردن برخی از این مشکلات در این محله نقش به سزایی داشته و به معنایی دیگر، زمینه دستیابی به فرآیند توسعه اجتماعی در آن را هموار نموده است.

لازم به ذکر است پژوهش حاضر حاصل رساله‌ای دکترای تخصصی (Ph.D) رشته جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه در دانشگاه پردیس بین‌المللی ارس می‌باشد.

مشارکت نویسندگان

اصغر ایزدی جیران: راهنمایی و نظارت بر روند و محتوای نگارش مقاله.

محمدباقر علیزاده اقدم و فتانه حاجیلو: مشاوره در نگارش مقاله. بدر شکوهی آشان: تجزیه و تحلیل داده‌ها و نگارش متن مقاله. نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تقدیر و تشکر

ابراز نشده است.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

نظری پژوهش در بستر تسهیل‌گری اجتماعی با توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه هدف و در پرتوی مشارکت اجتماعی، ارتقای سرمایه اجتماعی و با نقش‌آفرینی ساکنان محله، زمینه تحقق توسعه در آن را هموارتر کرده است.

- مطابق یافته‌های پژوهش در تحلیل و ارزیابی اقدامات توسعه‌ای، توجه به ویژگی‌های فرهنگی و مجموعه شرایط اجتماعی و اقتصادی ذی‌نفعان محلی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه اجتماعی است که هرگز نباید آن را نادیده گرفت. رهیافتی که دفتر تسهیل‌گری در مرحله تدوین برنامه مشارکت با اهتمام بر آن با بسترسازی لازم و اجرای دوره‌های آموزشی و با تغییر نگرش در کنش‌های رفتاری جامعه محلی، اقدامات توسعه‌ای خود را با حضور داوطلبانه ذی‌نفعان محلی ترسیم و با موفقیت به سرانجام رسانده است.

- نکته بعدی معرف مشارکت اجتماعی و شاخص‌های مربوط به آن بود که نتایج بررسی‌ها حاکی از آن است که دفتر تسهیل‌گری با تبیین و توصیف اقدام پیشنهادی با برگزاری جلسات و نشست‌های مختلف، گفتگوی متمرکز با مطلعان کلیدی و معتمدان محلی در جامعه هدف، زمینه حضور و نقش‌آفرینی آنان را در پیشبرد اقدامات توسعه‌ای را فراهم کرده است.

- مطلب حائز اهمیت دیگر مفهوم ارتقای سرمایه اجتماعی بود که بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر چنانچه با تمهید مرادفات و روابط اجتماعی و اعتمادسازی بتوان جامعه هدف را با منابع و ظرفیت‌های محلی آن در عرصه‌های مختلف آگاه ساخت، بی‌تردید این فراگرد در معنایابی هویت‌بخشی محله و تعلق اجتماعی افراد بازتاب ارزنده بر جای خواهد گذاشت و سرمایه اجتماعی را ارتقا خواهد بخشید.

- از دیگر شاخص‌های کلیدی چارچوب نظری پژوهش حاضر عنصر توانمندسازی جوامع محلی است. در صفحات پیشین توضیح داده شد که از دیدگاه ارزیابی تأثیرات اجتماعی یکی از نکات کانونی پایدارسازی اقدامات توسعه‌ای محلی، توانمندسازی جوامع در عرصه‌های گوناگون و از نوع اجتماع‌محور بوده است.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

References

1. UN-Habitat, for a Better Urban Future World Cities Report. 2022.
2. UN-Habitat, the challenge of slums, Global Report on Human Settlements. London, Earth Scan. 2003. p.14.
3. The national document of sustainable urban regeneration, approved by the government board on 2015/6/16. [Persian]
4. Secretariat of the headquarters of sustainable urban regeneration of East Azarbaijan province. 2021. [Persian]
5. Western J, Lynch M. Overview of the SIA process. 2000. p.36. In Goldman LR, editor. Social impact analysis: an applied anthropology manual. Routledge; 2020.
6. Becker H. Social Impact Assessment: Method and Experiences in Europe, North American and the Third World. London: UCL Press; 1997.
7. Vanclay F. International Principles for social Impact Assessment. Impact Assessment and Project Appraisal. 2003; 21(1): 5-9.
8. Razzaghi A. Investigating the social and cultural effects of the construction, development and improvement of the Imam Reza (AS) highway. Studies in Geography, Civil Engineering and Urban Management. 2017; 8(3): 24-54. [Persian]
9. Mirzaei KH, Pakdaman M, Abbasi F. Evaluation of the social and cultural effects of the construction of Marvdasht sports complex, district 7 of Tehran municipality. Scientific Quarterly Journal of Social Impact Assessment. 2019; 1(5): 67-101. [Persian]
10. Aladdini P, Nowroozi SH. Regeneration of informal settlements in Iran: Evaluation of measures in the Sabzevar model project from the perspective of women beneficiaries. Rural-urban Local Development. 2018; 11(1): 79-118. [Persian]
11. Shama A. Neighborhood development strategies with a collaborative approach through facilitation offices (Case study: Worn-out fabric of the Jomhoori neighborhood of Tehran). Rural-Urban Local Development. 2014; 7(1): 103-128. [Persian]
12. Rokiwan G. The Life Style in Urban Planning, European Experience. Newcastle University; 2011.
13. Ghods Vali M. Measuring the performance of facilitation offices with emphasis on public participation; Case example: Oudlajan facilitation office. Master's thesis in Urban Planning. Tehran: Faculty of Art and Architecture, Tehran University of Art; 2014. [Persian]
14. Meldon J, Kenny M, Walsh J. Local Government, local development and Citizen Participation. Unpublished; 2002.
15. Ansari A. Iranian Immigrants in the United States: A Study on Double Marginalization. Translated by Siri A. Tehran: Aghah Publications; 1991. p.3. [Persian]
16. Fakuhi N. Urban Anthropology. Tehran: Ney Publications; 2005. p.188. [Persian]
17. Clinard MB. Slum and Community Development. New York: The Free Press; 1996. p.18.
18. Piran P. Again, regarding informal housing, the case of Shirabad, Zahedan. Haft Shahr. 2003; 3(9 and 10): 7-24. [Persian]
19. Declaration V. Annex B: Vienna Declaration in Report: Ministerial (conference in formal Settlements in south Eastern Europe), OSCE, Homburg in Vienna. In: United Nation Economic and Social Commission for Asia and the Specif. 2004.
20. Chow KY. Three simple models of social capital an Economic growth. The Journal of Socio-Economics. 2006; 35(2006): 889-912.
21. Oakley P, Marsden D. Participation Approaches in Rural Development. Translated by Mahmoudnejad M. Tehran: Arghanun Publishing House; 1992.
22. UN-Habitat. Planning Sustainable Cites Global Report on Homan Settlements. 2009.
23. Arnstein SR. A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners. 1969; 35(4): 216-224.
24. J. Barge R. Practical Guide to Social Impacts Assessment. Translated by Ramezani MA, Qelich M. Tehran: Sociologists Publishing House; 2011.
25. Izadi Jeiran A. Poverty and Health: An Ethnographic Research among Tabriz Marginal Subdistricts. East Azarbaijan Governorate. 2021. [Persian]